

РОЗДІЛ І. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 351.854: 101

ФІЛОСОФСЬКІ ВИМІРИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НАУКИ

Мосьондз С.О., к.ю.н., доцент

Університет сучасних знань

Стаття присвячена висвітленню філософських підходів до розуміння державної політики у сфері науки в Україні та визначенню її сутнісного змісту.

Ключові слова: наука, державна політика, онтологія, гносеологія, аксіологія, праксеологія.

Mosendz S.A. FILOSOFIJSKIE IZMERENIA GOSUDARSTVENNOJ POLITIKI V SFERE NAUKI / Университет современных знаний, Украина

Статья посвящена освещению философских подходов к пониманию государственной политики в сфере науки в Украине и определению ее сущностного содержания.

Ключевые слова: наука, государственная политика, онтология, гносеология, аксиология, праксиология.

Mosendz S.A. PHILOSOPHICAL DIMENSIONS OF PUBLIC POLICY IN SCIENCE / University of modern knowledges, Ukraine

The article is devoted to enlightening the evolutional progress of philosophy opinions on government politics in the science sphere of Ukrain and determination the main point of its content.

Key words: science, public policy, ontology, epistemology, axiology, prakseolohiyi.

Складність та суперечливість соціально-економічного й політичного розвитку як світового співтовариства, так і нашої країни зумовлюють потребу в теоретичному осмисленні й розробці науково обґрунтованого інструментарію, за допомогою якого можна зробити ефективнішим процес державної розбудови. Без теоретичного знання, що безпосередньо слугує конкретній державотворчій практиці, неможливе виконання стратегічного завдання – побудови демократичної держави й громадянського суспільства на теренах України.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства відчувається гострий дефіцит узагальнюючих досліджень щодо концептуалізації організаційно-управлінських засад державної політики у сфері науки в реальному соціально-економічному та соціокультурному середовищі з високою динамікою соціальних процесів. Дотепер не створено розгорнутої теоретичної моделі державної політики у сфері науки, не повною мірою визначено її змістовні, структурні та функціональні особливості, не розроблено концептуальний механізм формування та здійснення ефективної державної політики у сфері науки в Україні [1, 38]. Це значно ускладнює проведення реформаційних суспільних перетворень, актуалізує проблему надання їм чіткішої соціальної спрямованості, динамізму й ефективності. Тому виникає необхідність більш детального, у тому числі філософського, аналізу існуючих моделей державної політики у сфері науки та вироблення концепції ефективної її реалізації в умовах швидкоплинних соціально-економічних змін.

У формування цієї проблематики як напряду філософського та суспільно-політичного знання вагомий внесок був зроблений такими вченими, як А. Абдулов, А. Азізов, В. Арутюнов, А. Безбородов, О. Ваганов, Г. Волков, Л. Гохберг, Н. Гордєєва, Д. Гвішіані, А. Гудкова, О. Динкін, Г. Добров, С. Здіорук, Г. Калитич, К. Коржавін, В. Кремень, Б. Лебін, Б. Маліцький, Л. Мінделі, С. Микулинський, О. Попович, К. Поппер, В. Расудовський, А. Соколов та ін.

Теоретичні дослідження державної політики у сфері науки в Україні на сьогоднішній день відстають від практичних аспектів її реалізації, що не дозволяє виявити історичну перспективу розвитку вітчизняної наукової політики та відповідно обрати найбільш раціональні форми і методи її формування та реалізації. Крім того, наявність відповідного філософського

обґрунтування надає практикам відповідні орієнтири, формує чітку перспективу розвитку. Важливість проблеми викликає необхідність подальшого поглиблення теоретичних уявлень щодо сутності державної політики у сфері науки, що дозволить модернізувати інструментарій відповідних досліджень.

Для втілення в життя теоретичних положень державної політики у сфері науки в Україні важливо не тільки чітко формулювати її цілі та напрями, але й забезпечувати їх чітку реалізацію. Необхідність у такому комплексному підході виникає у зв'язку з багатоаспектністю та неоднозначністю державної політики у сфері науки.

Державна політика у сфері науки, безсумнівно, є одним із найбільш важкодоступних об'єктів пізнання, для комплексного дослідження якого виникає потреба в його обґрунтуванні з позицій і за допомогою інструментарію існуючих загальнофілософських дисциплін – онтології, гносеології, аксіології, праксеології. Через цю обставину закономірним є виділення у складі теоретичного дослідження державної політики у сфері науки таких її структурних елементів, як онтологія державної політики у сфері науки (котра вивчає природу державної політики у сфері науки, намагається розкрити її сутність та основоположні засади її буття), гносеологія та епістемологія державної політики у сфері науки (в межах яких розглядаються особливості процесу пізнання державної політики у сфері науки, етапи, рівні та методи пізнання державної політики у сфері науки), аксіологія державної політики у сфері науки (у центрі дослідження котрої знаходиться категорія цінності державної політики у сфері науки та ієрархія цінностей державної політики у сфері науки), телеологія державної політики у сфері науки (яка визначає призначення державної політики у сфері науки, займається вивченням її доцільності та дієвості), антропологія державної політики у сфері науки (котра встановлює місце державної політики у сфері науки в житті людей), праксеологія державної політики у сфері науки (котра досліджує порядок та умови ефективного здійснення державної політики у сфері науки) [2, 115-116].

При цьому кожний із зазначених елементів державної політики у сфері науки має свою власну структуру.

Онтологічний елемент визначається станом економічного, інноваційного, науково-технологічного розвитку предметної сфери, для якої формується та запроваджується державна політика у сфері науки (сфери виробництва, наукової та науково-технічної діяльності, освіти, регіональний рівень, сектор малого підприємництва та інше). Онтологічна складова визначає розгляд державної політики у сфері науки в політичному циклі діяльності: вироблення, впровадження, моніторинг та оцінювання ефективності.

Гносеологічний елемент залежить від стану розвитку теоретико-методологічної бази науки, ґрунтується на парадигмах сталого та інноваційного розвитку, економічній теорії наукових змін, яка розкривається за напрямками інноваційної економіки, а також спирається на інституціональну економічну теорію та інституціонально-системний підхід. З гносеологічною складовою пов'язуємо розвиток теоретико-методологічних основ державної політики у сфері науки, зокрема її категоріально-понятійного апарату, а також спрямування державної політики у сфері науки на утвердження науково-інноваційної моделі розвитку національної економіки та вищих технологічних укладів в її технологічній структурі.

Аксіологічний елемент детермінований соціальними, політичними, екологічними факторами, а також науковим потенціалом та рівнем інноваційної, організаційної культури суб'єктів наукового процесу, і на її основі формуються мотиваційні механізми цих суб'єктів. Визначається світовою тенденцією розвитку, що передбачає її науково-інноваційний характер, забезпечення переходу від індустріальної до постіндустріальної фази сталого розвитку і конкурентоспроможності національної економіки. Цей елемент має бути врахований у визначенні мети, цілей та принципів державної політики у сфері науки, формуванні наукової культури у суб'єктів наукових процесів, а також врахована в процедурах оцінювання ефективності здійснення державної політики у сфері науки.

Інституціональний елемент визначає державну політику у сфері науки як стрижневу складову державної політики щодо утвердження сталого інноваційного розвитку національної економіки. Змістом цієї компоненти державної політики у сфері науки є розбудова

інституціонального середовища у форматі національної наукової системи для сприяння генерації та розвитку наукових процесів, що передбачає формування узгодженої законодавчої бази, сприяння генезису наукових процесів, розвиток наукової інфраструктури.

Праксеологічний елемент, який визначається порядком та умовами здійснення державної політики у сфері науки, зокрема вмінням прикладного характеру щодо застосування стратегій та механізмів здійснення державної політики у сфері науки в її предметній сфері, має відповідати меті державної політики у сфері науки на сучасному етапі розвитку українського суспільства. З праксеологічною складовою пов'язуємо визначення пріоритетних напрямів здійснення державної політики у сфері науки, активацію та оптимізацію наукових процесів, формування мотиваційних факторів економічного характеру в суб'єктів наукових процесів і забезпечення реалізації державної політики у сфері науки відповідними ресурсами.

Предметне поле праксеології державної політики у сфері науки може бути сформоване цілою низкою різнопланових проблемних питань (починаючи від тих, конкретно-практичних, що виникають при застосуванні нормативних положень, які приймаються у контексті здійснення державної політики у сфері науки в нашій державі, і закінчуючи глобальними теоретичними, що постають перед міжнародною науковою спільнотою), проблем правотворчості та правореалізації, які потребують ретельного філософсько-правового аналізу і котрим, з одного боку, приділяється недостатньо уваги з боку інших наук, а з іншого – котрі не мають чіткого тлумачення в царині сучасних наукових доктрин та однозначної оцінки з позиції науки [3, 80].

Окреслення спрямовуючого вектора розвитку державної політики у сфері науки, вирішення її проблемних питань на основі екстраполяції теоретичних здобутків онтології, гносеології, аксіології державної політики у сфері науки в практичну площину вимагає проведення філософсько-правового аналізу багатьох окремих елементів правової реальності. При цьому реалізація філософського потенціалу праксеології державної політики у сфері науки можлива лише за умови якомога більшого розкриття їх взаємозумовленості та взаємопов'язаності як компонентів системи державної політики у сфері науки з наступним встановленням об'єктивно існуючих проблем у даній галузі теорії чи практики. Слід враховувати, що в основному проблема з'являється там, де існує певна невідповідність між нормативними положеннями, що приймаються у контексті здійснення державної політики у сфері науки та суспільними відносинами, які регламентуються даними нормами, де наявний конфлікт норм різної або, що значно гірше, однієї юридичної сили, де є прогалини, котрі дозволяють нівелювати рішення суб'єктів державної політики у сфері науки. Крім того, будь-яку подібну проблему не тільки можна (і необхідно) досліджувати, використовуючи філософсько-правовий інструментарій та накопичений багатий досвід людства у вивченні даного інституту, відповідно значно спрощуючи її розв'язання, але у деяких випадках навіть запобігти появі даної проблеми, вчасно відстеживши тенденції у трансформації суспільних відносин, та ще до її актуалізації відповідно змінити підходи регламентації. Таким чином, цінність праксеології державної політики у сфері науки зумовлюється ще й конкретно-історичним характером її рекомендацій, здатністю доповнити звичну досить абстрактну дискусію про співвідношення природного і позитивного практично застосованими в процесі правотворчості та правореалізації методологічними висновками.

Як було з'ясовано вище, праксеологічні дослідження державної політики у сфері науки безумовно повинні спиратись на певний теоретичний матеріал, адже спочатку слід з'ясувати сутність явища чи процесу, його соціальну роль, призначення та місце у відповідній системі суспільних відносин, а вже потім аналізувати даний феномен з позицій, спрямованих на вироблення раціональних пропозицій логіки та методології.

Щодо феномена державної політики у сфері науки, то очевидно, таким чином, стає необхідність, поряд із визначенням її сутності, соціального призначення, місця та ролі у розвитку українського суспільства, вироблення дієвих напрямків підвищення її ефективності. При цьому не зайвим є використання напрацювань різних наук та дисциплін, які розглядають особливості ефективного застосування рішень суб'єктів державної політики у сфері науки в Україні. У даному випадку таке звернення до здобутків різних наук зумовлюється потребою

об'єднання потужного логіко-методологічного арсеналу, розвинутого категоріального апарату окремих дисциплін із конструктивними надбаннями наук, котрі намагаються структурувати позитивну реальність, а також із здобутками інших наукових дисциплін (логіки, семантики, когнітивної психології, мовознавства, інженерії знань, теоретичної та прикладної інформатики, теорії алгоритмів, кібернетики тощо), здатних надати допомогу в проведенні теоретичного аналізу застосування та запропонувати оригінальний інструментарій для інтенсифікації діяльності, котра утворює одну з граней практичної дійсності.

Тільки за умови більш комплексного підходу до феномена застосування рішень суб'єктів державної політики у сфері науки в Україні, рекомендації та висновки дослідника отримають належне теоретичне підґрунтя і претендуватимуть на певну практичну цінність.

Розроблені теоретико-методологічні основи державної політики у сфері науки дозволяють сформулювати її визначення, як категорії адміністративно-правового регулювання. Так, під державною політикою у сфері науки слід розуміти систему правових, фінансових, адміністративних та організаційних заходів, з використанням яких держава в особі уповноважених органів цілеспрямовано впливає або не впливає на регулювання відносин, що складаються в процесі створення і застосування наукових знань та їх втілення у відповідних технологіях з метою забезпечення інноваційно-технологічного розвитку країни.

Екстраполюючи загальні засадничі ідеї щодо державної політики у сфері науки, які визначені в цій статті, вважаємо за необхідне акцентувати увагу на тому, що в змісті державної наукової політики виділяють два основні аспекти – стратегічний і тактичний. Стратегія розробляється на основі довгострокових концепцій соціально-економічного й науково-технічного розвитку країни. При цьому вибір стратегії – це визначення генеральної лінії й головної мети наукового розвитку, способів розвитку та використання наукового потенціалу. Документи, що визначають стратегію наукової політики, і є елементом адміністративно-правового регулювання державної політики у сфері науки.

Що стосується тактики, то дане поняття використовується для визначення поточних цілей з розробкою конкретних заходів. Для реалізації стратегії й тактики державної політики у сфері науки необхідним є створення економічних, організаційних умов.

На наше глибоке переконання, кожний із названих філософських елементів державної політики у сфері науки не лише має відношення до практичної площини дійсності через реалізацію своїх дослідницьких інтересів, але і повинен конструктивно впливати на неї, використовуючи власні теоретичні здобутки та напрацювання для вироблення рекомендацій щодо усунення недоліків у галузі здійснення державної політики у сфері науки та окреслення стратегічних напрямків розвитку її позитивної форми, що потребує виділення окремого розділу, який би об'єднував такого роду дослідження. Таким чином, дедалі більш актуальною, стає потреба у висвітленні практично-прикладних аспектів державної політики у сфері науки відповідною філософсько-правовою дисципліною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Попович О.С. Науково-технологічна та інноваційна політика: основні механізми формування та реалізації / О.С. Попович; під ред. д-ра екон. наук, проф. Б.А. Маліцького. – К.: Фенікс, 2005. – 226 с.
2. Шевченко Н.О. Гносеологічні витоки аграрної політики держави / Н.О. Шевченко // Економіка та держава. – 2010. – № 6. – С. 114-118.
3. Павлишин О.В. Правова праксеологія: практично-прикладні аспекти філософії права / О.В. Павлишин // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 24. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2004. – С. 75-82.